

Jerca Miklič

ŠPORT V REPUBLIKI JUŽNI AFRIKI

Razumevanje športa zahteva interdisciplinarni pristop. Šport je danes tako močno usidran v kulturi, da se zdi, da je povezan z vsem in je vse povezano z njim. Primerjamo ga lahko kot pojav podoben religiji, politiki, glasbi, umetnosti in hkrati kot pojav, katerega del so te našete dejavnosti.

Ukvarjanje s športnimi disciplinami je bilo, in ponekod je še vedno odvisno od družbenega sloja in statusa na nekem območju. Nekatere discipline cenijo kot bolj prestižne, druge manj. Republika Južna Afrika (*v nadaljevanju JAR*) si je proračunski sklad polnila na račun izkoriščanja apartheidske politike, ki je trajala od 1948 do 1994. Apartheid uradno je, praktično pa še ni zgodovina. Od njegove odprave se država tudi športno ponovno in drugače aktivira. Za najpopularnejše nacionalne športe še vedno veljajo nogomet, ragbi in kriket. Danes je že kar nekaj temnopoltih športnikov iz JAR med najboljšimi na svetu.

Opozorim še na nekatere novejšje športne aktivnosti, ki so se razpasle zaradi vzpona turizma ter nešteti možnosti, ki jih JAR nudi.

KOLONIALNI ZAČETKI

Kot so britanski in francoski aristokrati jemali primat v ustanavljanju športnih zvez s pridevnikom svetovni ali mednarodni, so isti aristokrati ali njihovi predhodniki v času kolonializma in imperializma širili posamezne športne discipline kot sestavni del zahodne kulture – tako se je britansko navdušenje za nogomet, ragbi in kriket razširil v britanske kolonije.

Kolonialistični pionirji na ozemlju zdajšnje Republike Južne Afrike so bili Nizozemci, imenovani Buri, kar v nizozemščini pomeni kmetje. Leta 1795 so jih začeli izpodrivati Angleži. Zapirali so jih v koncentracijska taborišča, kjer pa so za kontra-hegemonistično orožje proti britanskemu imperializmu uporabili ragbi. Leta 1994 je Naas Botha, igralec slavne ragbi ekipe Springbok, komentiral ta šport kot južnoafriški, kljub dejstvu, da so igro pripeljali kolonialisti leta 1861 s kanonikom Georgeom Ogilviejem, ki je igro predstavil v svoji katoliški šoli. Zdi se, da je bilo načrtovano, komu bo katera igra namenjena in zakaj. Kot del identitete nekega naroda, je v tem

dogajanju Angleže bolj predstavljal kriket, saj so se imeli za napredne in uglajene, ragbi pa Južnoafričane oziroma Bure, divjake robustne narave, ki moč znašajo nad soigralci. Prav tako je dostopnost iger kot je ragbi in nogomet, v ruralnih in revnejših območjih, lažja.

POLITIČNA IN DUHOVNA FUNKCIJA ŠPORTA

Zakaj nekateri športi privlačijo več ljudi? Morda zaradi načina izvajanja športa s telesom ali nekim orodjem, ali zaradi vzdušja? Najenostavneje je reči, da je namen izražanje samega sebe skozi šport, ki mu posvetimo pozornost. Zaradi popularnosti za vabo prime politika, ki vidi v tem možnost dobička. Njihov namen je z igrami okoristiti ogromno število gledalcev, jim igre ponuditi kot nagrado za zvestobo narodu. Zmagovalce in športne akterje pa slaviti kot narodne junake.

Antične in moderne olimpijske igre so bile čas, s katerim se je prekinilo vse spore in vojne po svetu. Ljudem se je namenil čas miru. Funkcionalna razsežnost modernih športnih tekmovanj ni enaka tekmovanjem na antičnem grškem stadionu. V antični dobi je bilo v ospredju predvsem druženje v igri. Naši zdajšnji mentaliteti pa pripadajo načelo preseganja samega sebe in ideja telesnega napredka človeštva. Institucionalizacija športa v izobraževalnih programih je eden ključnih dejavnikov vzpona modernega športa. Že v antiki je bila razvita pestra pahljača filozofskih vidikov telesa, njegovega gibanja, urjenja, videza. Šport in izobraževanje sta tesno povezana z družbenimi spremembami. Zaradi razvoja tehnologije sta postala prostor in čas izmerjeni dimenziji. Dodatno je potencirana specializacija in razlikovanje med posameznimi športnimi disciplinami.

V arhaičnih in tradicionalnih kulturah se je predmoderna oblika športa običajno pojavljala na mestih, ki so veljali za sveta. Danes lahko rečemo, da imajo prostori glede na posameznika različen pomen. Z izolacijo prostorov je povezana tudi abstrakcija športov. Na primer cirkuške akrobacije so postopoma nadomestile gimnastične veščine. Gimnastični konj je imitacija živega konja, ki se ga obvladuje med bojevanjem. Na tak način igrišče postane bojišče, igra pa ritual. Ljudje hočejo slišati in videti želje bogov.

ŠPORT KOT MEDIJ

Preko medijev se družbena moč in šport povezujeta z nekaterimi značilnostmi: sposobnost oblikovanja športa na poljubne načine, sposobnost zbiranja športnih

tradicij, in sposobnost definiranja legitimnih praks, povezanih z dominantnimi športnimi praksami. To so nekatera dejstva, ki se jih izvaja za obvladovanje množic kot tržne mase. V že omenjenem primeru med Buri in Angleži pa je šlo za konkuriranje uporniške podrejene množice proti belemu prebivalstvu. Slednje je v JAR prineslo svoje igre in pravila, Buri pa so njihove igre uporabili za uporni šport. Med drugim je bila ragbi ta očitna igra, v kateri so prepoznali tudi moč ritualov domorodcev, kadar se morajo v določenih trenutkih tesno povezati in skleniti glave. Na tekmah daje zmaga občutek prevlade nad priseljenim prebivalstvom.

Primer po apartheidu izvoljenega predsednika Nelsona Mandele, ki se je na ragbi svetovnem tekmovanju leta 1995 preoblekel v kapetanovo majico, je politični medij, s katerim je seznanil ljudi in potrdil svoje namene o tem, naj se belo in nebelo prebivalstvo JAR vzajemno vzpodbuja, da vzpostavijo enakovreden odnos med seboj kljub grdi preteklosti.

ŽENSKO KOT DEL NACIONALNE IDENTITETE?

Šport in prosti čas sta kot zgodovinska nujnost polji vsakdanjega življenja, kjer se odvija interakcija med dominantnimi in podrejenimi. Sta sestavna dela emancipacije meščanstva, ki se je proti koncu 19. stoletja preoblikovalo v razredno hegemonijo. Šport je postal družbeno in kulturno pomembna institucija, ki je v obdobju tehničnih revolucij, nastajanja nacionalnih držav in vzpona množične kulture, postajala vse močnejši finančni državni vir. Državni birokrati so v športu oziroma v zmagah na mednarodnih tekmovanjih videli sredstvo utrjevanja nacionalnega prestiža.

V JAR se je med apartheidom žensko športno sodelovanje kot del nacionalne identitete skrivalo, saj naj ne bi bil pravilen odraz le-te. Nacionalno razkazovanje je bilo solidarno le do moških in enobarvnih belih ekip. Sicer se je ženskemu nogometu namenilo pozornost v šestdesetih letih in že v sedemdesetih so potekala medobčinska tekmovanja. Vseeno je bil med ženskami nogomet predvsem mestni šport, najpopularnejši v Cape Townu, Durbanu in Johannesburgu. Najprej igran med belimi športnicami, so se do danes ekipe precej obarvale. V času apartheida je sicer prevladovalo mnenje, da so najboljše ekipe enobarvne, kar se odraža tudi v mnenju temnopolte športnice v sedemdesetih letih, da je nogomet naravno bolj igra temnopolnih in da ga bele ženske pravzaprav niti ne znajo igrati. Kljub rasnemu ločevanju pa so tudi že takrat nekateri menili, da so najbolj kakovostne nogometne ekipe tiste, ki jih sestavljajo igralci ali igralke različnih polti. Danes so seveda bolj kot

eno- ali večbarvnost ekipe pomembne sposobnosti in znanje športnikov in ne barva njihove kože.

MED APARTHEIDOM

V modernem razvoju športa postanejo za način izvajanja športa nekatere družbene ločnice nepomembne. Starost, spol, rasa, nacionalna in razredna pripadnost. V JAR si mešano prebivalstvo svoje pravice izbori šele leta 1992 po preklicu politike apartheida – institucije rasne segregacije. Pred tem so v športu veljala naslednja načela: beli in nebeli šport mora biti organiziran ločeno, znotraj meje Južne Afrike se športa mešano ne sme igrati, mednarodne ekipe, ki obiščejo Južno Afriko, morajo spoštovati dana pravila in navade, kot bi enako Južna Afrika spoštovala navade v gostujočih krajih, kar pomeni da v Južni Afriki ne morejo igrati ekipe s člani, ki niso bele polti. Ter nebeli tuji športniki lahko igrajo le proti nebelim Južnoafričanom.

V članku iz leta 1979 poročajo, da mešani prebivalci niti gledati niso smeli tekme belih brez dovoljenja vlade. Oblast je pisala in obljubljala, da bo sistem prilagodila tudi v dobro nebelemu prebivalstvu. V praksi pa so bili temnopolti športniki prisiljeni odhajati v tujino, največ v Anglijo, kar je športni politiki omogočilo daljšo premoč, saj niso imeli težav z boljšimi tekmovalci. Na primer temnopolti Basil D'Olivier med apartheidom ni smel igrati kriketa za JAR kljub vrhunskemu talentu. Šel je v Anglijo, kjer je postal ena od zvezd v britanski ekipi. Ko bi moral leta 1969 tekrovati v JAR, so mu nastop zopet preprečili. Zaradi nepravičnega pogleda do sodelovanja temnopoltnih, je država v mednarodnih športih postala izobčena. To je bil prvi športni trenutek, ki je pomagal zdraviti rasni razkol. Basil D'Olivier pa je postal iz metafore za nerasistični kriket še ikona za egalitaren postapartheidovski šport.

Športne arene so imele ločene vhode, ločevalne ograje med parterji, ločene toalete. Večkrat so med tekmami bojkotirali tako, da so z letali spustili vreče moke, prahu ipd. na igrišče.

PO APARTHEIDU

Po apartheidu so odpravili rasne omejitve pri sodelovanju v športu. Država je po 32-ih letih izolacije leta 1992 ponovno sodelovala na olimpijskih igrah. Znan je dogodek v teku žensk na deset kilometrov, ko je temnopolta Etiopijka le za glavo prehitela belo Južnoafričanko. Na koncu pa sta objeti vsaka s svojo zastavo skupaj odtekli še en krog.

Ragbi je v JAR eden najpopularnejših športov med belim in mešanim prebivalstvom v JAR. Predstavlja 20 procentov populacije, ki se z njim ukvarjajo in državi prinaša ogromno bogastvo. Zagotovo je, da biti svetovni prvak v ragbiju ni enako zaznamovano kot v FIFA svetovnem nogometnem prvenstvu, saj je že število držav, ki med seboj tekmujejo, manjše. Vseeno moramo razumeti, da si zaradi statusa, ki ga ima južnoafriški ragbi v svetu, z že tako najštevilčnejšim temnopoltim prebivalstvom, pridobiva vse večjo množico le-teh, kljub temu, da

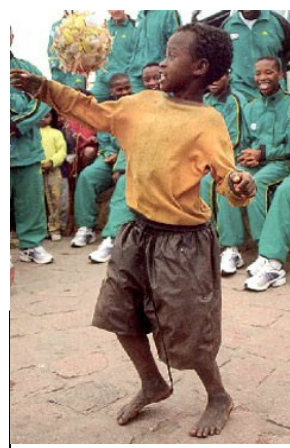

Foto 1: Francois Pienaar na svetovnem ragbi tekmovanju leta 1995 prejme pokal iz rok Nelsona Mandele. (Vir: <http://www.telegraph.co.uk/news/features/3634426/How-Nelson-Mandela-won-the-rugby-World-Cup.html>)

tradicionalno ni njihov. Častni nacionalni naslov ima ekipa Springboks, ki je bila pred apartheidom dominantna praktično 80 let, dokler z rasno politiko ni prišlo do izolacije JAR in nemožnosti tekmovanja globalno. Izgubili so dve desetletji mednarodnih izkušenj, zato se je leta 1995 zdelo čudežno, ko so zmagali svetovni pokal. Na ta dan je novoizvoljeni predsednik Nelson Mandela oblekel enako majico kot jo je nosil kapetan ragbi ekipe, takrat še v večini belih igralcev. Potem je vodstvo prevzela novozelandska ekipa All Blacks, šele leta 2007 so Springboks ekipa spet zavladali, kar je bil med vsemi športi za JAR največji dosežek. Napredovanje je in verjetno še ogroža politika z neodobravanjem menjave belih igralcev z mešanimi in temnopoltimi.

Kriket je še eden popularnih športov v JAR, ki je kot ragbi priučen iz časov, ko je bilo to ozemlje še britanska kolonija. Postal je globalna sila, vendar z njim še nikoli niso osvojili svetovnega pokala. Glavna ekipa je imenovana Proteas, ki pomeni tudi nacionalno rožo. Prav kot pri ragbiju je tudi tukaj izbira igralcev v moštvo stroga. Zaradi težav prilagajanju politiki pa je ohranjanje dokaj uspešnega položaja na tekmovanjih toliko težje.

Nogomet je osvojil srca večine. Odpravljene so bile omejitve FIFE, kar je omogočilo najuspešnejši južnoafriški nogometni reprezentanci Bafana Bafana možnost sodelovanja na svetovnih prvenstvih, saj je bila med politiko apartheida JAR

diskvalificirana tudi pri tekmovanjih za afriški nogometni pokal narodov, ki je glavni mednarodni nogometni turnir v Afriki. Večini Južnoafričanov je največ pomenila šele zmaga na afriškem meddržavnem nogometnem tekmovanju leta 1996. Zaradi nezaželenosti je prej iz države odšlo veliko temnopoltih igrar v evropske ekipe. Bafana Bafana v Khoi jeziku pomeni mlad in energičen, zagnan, sicer pa se prevaja s »fantje«. Letos 2010 bo JAR prva afriška država, ki bo gostovala svetovni pokal, kar bo vplivalo na konstrukcijske sposobnosti in zavzetost za vzdrževanje nogometa. Maskota prvenstva je Zakumi, leopard z zeleno grivo. ZA je mednarodna okrajšava za Južno Afriko, KUMI pa v številnih afriških jezikih pomeni deset. Zelena in rumena barva Zakumija sta barvi južnoafriške reprezentance. Država je med drugim izjemna še po ugodnih razmerah za treniranje, saj je klima med vročim poletnim obdobjem na zgornji polobli Zemlje tukaj ravno pravšnja. Bolj kot uspeha svoje nacionalne ekipe, se Južnoafričani veselijo rastočega turizma, saj ekipa ni uvrščena niti med prvih 100 v svetu. Vseeno ga podpira več kot polovica populacije v JAR.

Trideset let apartheida je naredilo škodo v športu Južne Afrike, vseeno pa postajajo z novimi priložnostmi po letu 1992 hitro konkurenčni.

DRUGI ŠPORTI

Država je sposobna udobno namestiti več deset tisoč gledalcev tekem. Po letošnjem 2010 svetovnem pokalu pa bodo na svoj seznam dodali nove odprte stadione. Športov je danes vedno več. Kot obiskovalci JAR se lahko preizkusimo v vedno bolj popularnem plezanju, tenisu, boksanju, kajakaštvu, deskanju na vodi. Pri slednjem se je vredno pozanimati o razmerah za kopanje v vodi. Sicer pa ob kopališčih preži obalna straža, zato napadov morskih psov tako rekoč ni. Nekateri ameriški športi so igrani bolj, na primer košarka med mladimi temnopoltimi, in manj, na primer baseball, tudi rugby, na mestu katerih sta kriket in nogomet.

Tekmovanje z jahtami se je razvilo zaradi uspeha Brucea Dallinga leta 1968, ki je sam na jahti plul od Cape Towna do Južne Amerike. Začetek je vedno v Cape Townu, po nemalo številu dni pa tekmovalci prispejo na kontinent Avstralijo ali Južno Ameriko. S časoma so začele tekrovati tudi ženske, z napredkom izgradnje jaht pa tudi invalidi. Prihodi na cilj so danes hitrejši. Razdalja, ki jo morajo prepluti, pa je presenetila tudi že tako, da je prvi prišel na cilj v 24 dneh. Najkrajši čas leta 2009 je bil 10 dni in 5 ur.

Raste tudi turizem golfa. Država ima nekaj izjemnih talentov za golf, saj tudi pokrajina nudi posebne razmere za treninge.

Že leta 1797 se je začela razvijati stavna industrija s konjskimi dirkami po vsej državi. Postale so hitro popularne, danes lahko rečemo tradicionalne in imajo bogato zgodovino.

Drugi športi so še: padalstvo, treking, kolesarjenje, tenis, ribolov, jadrarno letalstvo, jahanje, jadranje, bangee jumping, motokros, pohodništvo, letenje z zmaji, na voljo so parki za tek ...

MIZASTA GORA

Kadar obiščemo Cape Town, naj ne zanemarimo vzpona na Mizasto goro, ki mu daje značilno panoramsko podobo in je visoka komaj 1088m. Njene stene ponoči celo osvetljujejo z žarometi. Skoraj popolnoma ravna vršna planota, dolga okoli 3 kilometre, se na južno stran prevesi v do 400 metrov visoke stene, na severu pa se spušča v

Foto 3: Mizasta gora. (Vir: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic-art/579761/99894/Table-Mountain-overlooking-Cape-Town-and-Table-Bay-Western-Cape>)

zložnih poraščenih pobočjih. Ime Mizaste gore Hoerikwagoo v jeziku ljudstva Khosa pomeni »gora iz morja«. V primerjavi z geološko zelo mladimi Alpami in Himalajo je to zelo stara gora, ki jo smatrajo za najstarejšo na Zemlji. Grajena je iz izjemno trdnega peščenjaka. Z morja se jo vidi že na 150 km in ker je njena okolica nizka, je videti od daleč kot otok. Okoli vrha gore je pogost veter, megla in padavine, kar je vzrok bujnemu zelenju okoli mesta in enormnim zalogam pitne vode. Ti pojavi naravno očistijo in ozdravijo onesnažen mestni zrak. Vetra se je zato oprijelo ime »Cape doctor«. Na Mizasto goro je speljanih veliko poti, večina iz položnejše severne. Z južne pa pripelje na zahodni vrh planote gondolska žičnica. Prvo žičnico so zgradili že leta 1929 in jo leta 1997 nadomestili z novo. Plezalna pot je označena z malimi rumenimi stopinjami na skali v razmiku nekaj metrov, prav toliko, da jim skozi meglo še lahko sledimo. V afriškem slogu pot ni zavarovana. Oprijem nudi luknjičasta kamnina.

Pravijo in pišejo, da je obisk Južnoafriške Republike posebej primeren za športne avanturiste. Pravzaprav skoraj ne najdemo športa, ki ga tam ne bi mogli izvajati. Zapisana internetna stran vas bo popeljala po športnih možnostih, ki jih JAR nudi:

<http://www.sa-venues.com/>. Najtežje dejanje predstavljajo odločitve, kadar bi radi kar vse na enkrat ☺

Literatura in viri:

Fabrizio Pelak, Cynthia

2006 'Local-Global Processes: Linking Globalization, Democratization, and the Development of Women's Football in South Africa.' *Africa Spectrum* 4(3): 371-392.

Farred, Grant

1997 'The Nation in White: Cricket in a Post-Apartheid South Africa.' *Social Text, The Politics of Sport* 1997(50): 9-32.

Lapchick, Richard E.

1979 'South Afrika: Sport and Apartheid Politics.' *Annals of the American Academy of Political and Social Science, Contemporary Issues in Sport* 1979(445): 155-165.

Nixon, Ron

1992 'Apartheid on the Run: The South African Sports Boycott.' *Transition* 1992(58): 68-88.

Pavlin, Tomaž, ur.

2008 *Šport, narod, nacionalizem: zbornik referatov VIII. ISHPES seminarja in Mednarodne družboslovne konference o športu, Ljubljana, 24.- 27. avgust 2006*. Ljubljana: Fakulteta za šport, Inštitut za šport: Zavod Ekvilib, 2008.

Velikonja, Mitja, Peter Stanković in Gregor Starc, ur.

2009 *Kalejdoskop športa: uvod v športne študije*. Zbirka Dialogi: humanistična in družboslovna zbirka, letn. 10. Maribor: Aristej.

Internetne povezave:

- 1.) <http://www.telegraph.co.uk/news/features/3634426/How-Nelson-Mandela-won-the-rugby-World-Cup.html>
- 2.) <http://www.sa-venues.com/>
- 3.) <http://www.southafrica.info/about/sport/>

4.) <http://www.climb.co.za/>

5.) <http://www.rtv slovenija.si/sport/nogomet/ob-letu-osorej-bo-jar-postal-sredisce-sveta/205011>